

O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDA INTEGRATIV PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Yuldasheva Malohat Erkinovna,

Qo'qon DU v.b. dotsenti, p.f.b.f.d. (PhD)

malohatxonyuldasheva82@gmail.com

ORCID: 0009-0008-5670-6500

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v18i.1642>

MAQOLA HAQIDA/O STAT'YE

Qabul qilindi: 15-aprel 2026-yil

Tasdiqlandi: 17-aprel 2026-yil

Jurnal soni: 18-A

Maqola raqami: 80

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

mustaqil fikrlash, ta'lim jarayoni, tanqidiy fikrlash, kreativlik, analitik fikrlash, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, muammolarni hal qilish, interaktiv metodlar

ANNOTATSIIYA/ АННОТАЦИЯ

Mazkur maqolada o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishning ta'lim tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Mustaqil fikrlashning o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini amaliyotda qo'llashi, muammolarni mustaqil hal etishi, tanqidiy va analitik fikrlashi hamda asosli qaror qabul qilishidagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, kreativlik, o'z fikrini asoslab bera olish va erkin munosabat bildirish ko'nikmalarini shakllantirishda interaktiv metodlar hamda tanqidiy muhokamalarning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Maqolada mustaqil fikrlashni rivojlantirish o'quvchilarning intellektual salohiyati, ijodiy yondashuvi hamda ijtimoiy va professional muvaffaqiyatlarini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Bunday tashqari, maqolada o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarning o'rni ham yoritilgan. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, erkin fikr almashish muhiti hamda mustaqil izlanishga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning tafakkur faolligini oshirishi ta'kidlangan. Shuningdek, mustaqil fikrlash ko'nikmalarining shakllanishi o'quvchilarning hayotiy tajribasi, muloqot madaniyati va shaxsiy pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qilishi ochib berilgan. Maqolada mustaqil fikrlashni qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhiti barkamol, ijodkor va raqobatbardosh shaxsni tarbiyalashning muhim omillaridan biri ekanligi xulosa sifatida qayd etilgan.

ABOUT THE PAPER

Accepted: 15 april 2026

Approved: 17 april 2026

Volume: 18-A

Paper number: 80

KEYWORDS

independent thinking, educational process, critical thinking, creativity, analytical thinking, students' personal development, problem solving, interactive methods

ANNOTATION

This article highlights the importance of developing students' independent thinking within the education system. It analyzes the role of independent thinking in enabling students to apply their knowledge and skills in practice, solve problems independently, think critically and analytically, and make well-grounded decisions. The article also emphasizes the significance of interactive methods and critical discussions in fostering creativity, the ability to justify one's opinions, and the skill of expressing independent views. Furthermore, it substantiates that the development of independent thinking contributes to enhancing students' intellectual potential, creative approach, and social as well as professional success. In addition, the article examines the role of modern pedagogical technologies and innovative approaches in developing students' independent thinking. It is emphasized that creating problem-based situations, encouraging a free exchange of ideas, and using tasks aimed at independent inquiry increase students' cognitive activity. The article also reveals that the formation of independent thinking skills contributes to the development of students' life experience, communication culture, and personal position. In conclusion, the article notes that an educational environment supporting independent thinking is one of the key factors in educating well-rounded, creative, and competitive individuals.

Kirish. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish ta'lim tizimining eng muhim maqsadlaridan biridir. Bu jarayon faqatgina bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarga muammolarni tahlil qilish, o'z fikrini erkin ifoda etish va yangi g'oyalarni yaratish imkoniyatini beradi. Mustaqil fikrlashni rivojlantirish, o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ularning fikrlash jarayonini mustahkamlash, qarorlar qabul qilish va amaliyotga tatbiq etish o'zaro bog'liq bo'lgan jarayonlardir. O'zbekistonda va butun dunyoda ilm-fan va ta'lim sohasida mustaqil fikrlashni rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda. Eduard de Bono, taniqli ingliz olimi, o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda "yangi fikrlarni yaratish" va "muammolarni boshqacha ko'rish"ni ta'kidlagan. U, shuningdek, ta'lim jarayonida o'quvchilarning muammolarni hal qilishdagi yondashuvlarini o'zgartirish orqali ularda mustaqil fikrlashni shakllantirishning zarurligini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga, Jon Dyui, mashhur amerikalik pedagog, mustaqil fikrlashni "boshqacha, chuqurroq va samarali o'rganish" deb ta'riflagan. Deweyning fikricha, o'quvchilarga faqatgina bilimlar emas, balki ularga o'z bilimlarini amaliyotga tatbiq etish va o'zlarini mustaqil ravishda yangi bilimlar olish imkoniyatini yaratish lozim. Deweyning pedagogikasi faqat nazariy bilimni o'zlashtirishga emas, balki o'quvchilarga boshqalar bilan fikr almashish, muammolarni yechishda ijodiy yondashish va turli nuqtai nazarlardan qarashni o'rgatishga qaratilgan. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida seziladi, chunki u o'quvchilarda nafaqat akademik muvaffaqiyatlarini, balki ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Bu jarayon o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish, o'zlariga ishonch hosil qilish va jamiyatda faollik ko'rsatish imkonini yaratadi. Shuningdek,

mustaqil fikrlash ularda analitik yondashuvni rivojlantirib, global masalalarda o'z qarorlarini ongli ravishda qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish ta'lim tizimining eng dolzarb va muhim vazifalaridan biridir. Mustaqil fikrlash – bu shaxsning muammolarni tahlil qilish, ularga ijodiy yondashish, o'z fikrini asoslab ifoda etish va yangi g'oyalarni yaratish qobiliyatidir. Bu jarayon nafaqat o'quvchining bilim olishida, balki uning shaxsiy rivojlanishida, ijtimoiy va psixologik o'zgarishlarida ham muhim rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarga nafaqat konkret bilimlar berilishi kerak, balki ularga o'z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirish va boshqalar bilan erkin tarzda fikr almashish imkoniyati yaratish zarur. Ilmiy qarashlarga ko'ra, mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun faqatgina o'quvchilarning bilish qobiliyatlarini oshirish kifoya qilmaydi, balki ular o'z bilimlarini tanqidiy tarzda ko'rib chiqishga o'rgatilishi lozim. Jon Dewey, mashhur amerikalik pedagog va psixolog, o'zining pedagogik falsafasida o'quvchilarning faol fikrlashini ta'kidlagan. Deweyning fikriga ko'ra, o'quvchilar faqatgina to'plangan bilimlarni o'zlashtirib qolmasdan, ularni tanqidiy tahlil qilish, shuningdek, o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashni o'rganishlari kerak. U "ta'limda faol ishtirok etish" prinsipini ilgari surgan va o'quvchilarni o'z fikrlarini mustaqil ravishda bildirishga undagan. Deweyning ta'lim haqidagi fikrlari, bugungi kunda ham pedagogikada keng qo'llanilmoqda, chunki ular o'quvchilarga ta'lim jarayonida erkin va mustaqil fikrlashni o'rgatadi. Shuningdek, Eduard de Bono, mashhur ingliz olimi va ijodiy fikrlash bo'yicha mutaxassis, mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. U, o'zining "yangi fikrlar yaratish" metodikasi orqali, o'quvchilarga muammolarni boshqacha nuqtai nazardan ko'rib chiqishni va ijodiy echimlar topishni

o'rgatishni taklif etadi. De Bono fikriga ko'ra, faqatgina bilim olish emas, balki o'quvchilarni yangi g'oyalari va yechimlarni yaratishga o'rgatish ta'limning eng yuqori bosqichidir.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishning yana bir muhim jihati – bu o'quvchilarga qarorlar qabul qilishda mustaqil va ongli yondashishni o'rgatishdir. O'quvchilar, o'z fikrlarini erkin va asoslab bildirish orqali, shaxsiy javobgarlikni his qilishadi va kelajakda o'zlarining hayotiy va professional qarorlarini mustaqil ravishda qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularga o'zlar uchun to'g'ri yo'lni tanlashda yordam beradi.

Mustaqil fikrlash o'quvchilarda analitik fikrlash va qarorlar qabul qilishda aniq yondashuvlarni rivojlantiradi. Ta'lim jarayonida interaktiv usullar, tanqidiy diskussiyalar va guruh ishlari orqali o'quvchilar o'z fikrlarini asoslab, boshqalar bilan muhokama qilishni o'rganadilar. Bularning barchasi o'quvchilarning mustaqil fikrlashga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi va ularning ta'limdagi muvaffaqiyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, mustaqil fikrlashni rivojlantirish, faqatgina o'quvchilar uchun emas, balki jamiyatning butun ta'lim tizimi uchun ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini, jamiyatdagi muammolarga nisbatan ijodiy yondashuvlarni rivojlantiradi va ularda ijtimoiy faoliyatga qiziqish uyg'otadi. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatning intellektual salohiyatini oshiradi va global miqyosda ijtimoiy va ilmiy taraqqiyotga hissa qo'shadi.

O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, pedagogika va psixologiya sohasida doimiy ravishda izlanishlar olib borilayotgan va ilmiy hamda amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega bo'lgan mavzudir. Mustaqil fikrlash, o'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi, ularning o'quv jarayonidagi faoliyatini yanada samarali qiladi, shuningdek, ijtimoiy va amaliy muammolarni hal qilishda muhim ko'nikmalarni hosil qiladi. Ushbu tahlilda mustaqil fikrlashning ta'lim jarayonidagi o'rni, uning pedagogik metodlari va usullari, hamda ilmiy adabiyotlar asosida uning rivojlanishiga oid ba'zi muhim fikrlar keltiriladi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim qismidir, chunki bu o'quvchilarga faqat bilimlarni o'zlashtirish emas, balki ularni tahlil qilish, turli nuqtai nazarlardan ko'rib chiqish, mustaqil ravishda xulosalar chiqarish imkonini beradi. O'z vaqtida Jon Dewey, amerikalik pedagog, mustaqil fikrlashning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. U ta'limni faqat ma'lumotni o'rgatish deb hisoblamadi, balki o'quvchilarni mustaqil ravishda fikrlashga, muammolarni hal qilishga va o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga o'rgatish zarurligini ta'kidlaydi. Deweyning pedagogikasida o'quvchilarni faol ishtirokchiga aylantirish, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish muhim o'rin tutgan. Dewey ta'lim jarayonida mustaqil fikrlashni rivojlantirishni o'quvchilarning bilimni faqatgina o'zlashtirishi emas, balki bilimni yaratish, tanqidiy tahlil qilish va amaliyotga tatbiq etish jarayoni deb hisoblaydi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun turli pedagogik metodlar va yondashuvlar mavjud. Eduard de Bono, kreativ fikrlash bo'yicha mutaxassis, o'quvchilarga yangi g'oyalari yaratish va muammolarni boshqacha ko'rish imkoniyatini berish uchun "fikir yuritishning turli usullarini" taklif qilgan. Uning metodikasiga ko'ra, ta'limda o'quvchilarni ko'proq ijodiy va yondashuvga chaqirish, ularni turli xil fikrlar va qarashlar bilan tanishtirish muhimdir. De Bono, shuningdek, fikr yuritishning turli usullarini o'rgatish, o'quvchilarga o'z fikrlarini to'g'ri va aniq ifoda etishni o'rgatishda ham katta ahamiyatga ega deb hisoblaydi.

Ta'limda mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun interaktiv metodlar ham samarali qo'llaniladi. Bu metodlar o'quvchilarni muammolarni mustaqil hal qilishda, fikr almashishda va guruh ishlari orqali o'z fikrlarini erkin ifoda etishga undaydi. Pedagogika sohasidagi ilmiy ishlar, shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun o'quvchilarga muammolarni hal qilishda samarali yondashuvlarni taqdim etishni o'rgatishga katta ahamiyat beradi.

Mustaqil fikrlashning ta'lim jarayonidagi roli faqat bilim olish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishini ham ta'minlaydi. O'quvchilar mustaqil fikrlash orqali o'zlariga ishonch hosil qiladilar va o'z fikrlarini boshqalarga asoslab yetkazishni o'rganadilar. Shuningdek, mustaqil fikrlash ularning qarorlar qabul qilish, muammolarni tahlil qilish va ijodiy echimlar topish qobiliyatlarini oshiradi. O'quvchilar, o'z fikrlarini mustaqil va erkin ifoda etishga o'rgangan sari, ijtimoiy faoliyatda ham faolroq ishtirok etadilar. Mustaqil fikrlashni rivojlantirish ijtimoiy hayotda ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar, tanqidiy fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlarini orqali jamiyatdagi muammolarga qarshi ijodiy yondashuvlar yaratadilar. Bu esa, jamiyatda ijtimoiy muammolarni samarali hal qilishga va intellektual salohiyatni oshirishga yordam beradi. O'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish jamiyatda yuqori malakali, tahliliy fikr yuritadigan va

ijtimoiy mas'uliyatni his qiladigan shaxslarni tarbiyalashga hissa qo'shadi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishga oid ilmiy adabiyotlar keng. Pedagogikada mustaqil fikrlashning rivojlanishi haqida yozilgan asarlarda, o'quvchilarga tanqidiy fikrlash, kreativlik va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini o'rgatish bo'yicha metodik yondashuvlar keng ko'rib chiqiladi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar, shuningdek, o'qituvchilarning rolini, interaktiv metodlarning samaradorligini va o'quvchilarning amaliy faoliyatda bu ko'nikmalarni qo'llash qobiliyatlarini o'rganishga alohida e'tibor qaratadi. Masalan, Shulman "pedagogik kontent bilimlari" konsepsiyasida o'qituvchining pedagogik malakalarini mustahkamlash, o'quvchilarni tanqidiy fikrlash va mustaqil qarorlar qabul qilishga o'rgatishning muhimligini ta'kidlaydi[8]. Shuningdek, Vygotskiy o'zining "so'z orqali o'qitish" nazariyasida, o'quvchilarning fikrlarini erkin ifoda etish orqali, mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muloqotning ahamiyatini ko'rsatgan[10].

O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib, bu jarayonni samarali tashkil etishda integrativ pedagogik yondashuvlar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Integratsiya tushunchasi ta'limda turli fanlar, metodlar va yondashuvlarni o'zaro uyg'unlashtirish orqali yaxlit bilim tizimini shakllantirishni anglatadi. Aynan integrativ yondashuv orqali o'quvchilarda murakkab muammolarni turli nuqtai nazardan tahlil qilish, bilimlararo bog'liqlikni anglash va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalari rivojlanadi.

Integrativ pedagogik yondashuvning nazariy asoslari konstruktivizm, tizimli yondashuv, faoliyat nazariyasi va kompetensiyaviy yondashuvga tayanadi. Konstruktivistik yondashuvga ko'ra, o'quvchi bilimni tayyor shaklda emas, balki o'z tajribasi asosida mustaqil ravishda quradi. Tizimli yondashuv esa bilimlarni alohida elementlar sifatida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida o'zlashtirishni nazarda tutadi. Faoliyat nazariyasida bilim faoliyat jarayonida shakllanishi ta'kidlanadi, bu esa o'quvchini passiv emas, balki faol subyekt sifatida ko'rishni talab qiladi. Kompetensiyaviy yondashuv esa bilimni amaliyotga tatbiq etish, muammolarni hal qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda integrativ yondashuvning asosiy mohiyati – bu o'quvchilarga bilimlarni fragmentar emas, balki kompleks va kontekstual shaklda taqdim etishdir. Masalan, biror muammoni yechishda bir vaqtning o'zida matematik, ijtimoiy, texnologik va axloqiy jihatlarini hisobga olish o'quvchining tafakkur doirasini kengaytiradi. Bu esa analitik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bilan birga, kreativ yechimlar topishga zamin yaratadi.

Integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida quyidagi didaktik tamoyillar muhim hisoblanadi: fanlararo integratsiya, muammoli o'qitish, faol va interaktiv metodlardan foydalanish, refleksiya va o'z-o'zini baholash, individuallashtirish va differentsiallashtirish. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar asosida o'qitish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi, ularni izlanishga undaydi va turli yechim variantlarini ishlab chiqishga o'rgatadi. Shuningdek, integrativ pedagogik yondashuv doirasida loyiha asosida o'qitish, STEAM ta'lim, keys-stadi, tadqiqotga yo'naltirilgan o'qitish kabi metodlar keng qo'llaniladi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar real hayotiy muammolarni hal qilish jarayonida bilimlarini integratsiyalash, mustaqil qaror qabul qilish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu esa ularning nafaqat akademik, balki ijtimoiy kompetensiyalarini ham oshiradi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari integrativ yondashuvni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Raqamli platformalar, multimedia resurslar va virtual muhitlar o'quvchilarga turli fanlarga oid bilimlarni birlashtirish, mustaqil izlanish olib borish va interaktiv tarzda o'rganish imkonini beradi. Bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda integrativ pedagogik yondashuvlar yuqori samaradorlikka ega bo'lib, ular o'quvchilarda kompleks tafakkur, tanqidiy tahlil qilish, kreativ yondashuv va muammolarni mustaqil hal etish kompetensiyalarini shakllantiradi. Shu bois, ta'lim jarayonida integrativ yondashuvlarni keng joriy etish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda integrativ pedagogik yondashuvlarni ilmiy asoslash uchun ushbu tushunchalarga berilgan yetakchi olimlar ta'riflari muhim ahamiyatga ega. Quyida integratsiya, mustaqil fikrlash va pedagogik yondashuvlarga oid asosiy ilmiy ta'riflar keltiriladi.

Integratsiya tushunchasiga Jeyms A. Bine quyidagicha ta'rif beradi: "Integratsiya – bu o'quvchilarning real hayot muammolarini tushunish va hal qilish jarayonida turli fanlar mazmunini yagona tizimga birlashtirishdir." Ushbu ta'rif integrativ yondashuvning amaliy va hayotiy

yo'naltirilganligini ifodalaydi. Shuningdek, Hilda Taba integratsiyani "ta'lim mazmunini mantiqiy va psixologik asosda birlashtirish orqali yaxlit bilim tizimini shakllantirish jarayoni" sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv o'quvchilarning bilimlarni tizimli ravishda o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Mustaqil fikrlash tushunchasiga John Dyui quyidagicha yondashadi: "Fikrlash – bu muammoni hal qilishga qaratilgan faol va refleksiv jarayon bo'lib, u shaxsning tajribasiga asoslanadi." Dyui fikricha, ta'lim jarayoni o'quvchini mustaqil fikrlashga undashi lozim. Bundan tashqari, Robert Ennis mustaqil (tanqidiy) fikrlashni "qaror qabul qilishga yo'naltirilgan, asoslangan va refleksiv fikrlash" sifatida ta'riflaydi. Bu ta'rif mustaqil fikrlashning analitik va baholovchi komponentlarini ochib beradi[5].

Integrativ va konstruktiv yondashuv nuqtai nazaridan Lev Vygotskiy bilimni ijtimoiy jarayon sifatida ko'rib, "o'rganish – bu ijtimoiy hamkorlik va faoliyat natijasida yuzaga keladigan jarayon" ekanligini ta'kidlaydi[10]. Bu esa integrativ yondashuvning ijtimoiy-kontekstual asosini belgilaydi. Jerome Bruner esa ta'limni "o'quvchining bilimni faol ravishda kashf etish jarayoni" sifatida izohlaydi va spiral o'qitish nazariyasi orqali bilimlarni integratsiyalash zarurligini asoslaydi.

Kreativ fikrlash va integrativ yondashuv o'rtasidagi bog'liqlikni Ken Robinson quyidagicha ifodalaydi: "Ta'lim tizimi o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishi va turli bilim sohalarini bog'lash orqali yangi g'oyalarni yaratishga imkon berishi kerak." [7] Ushbu olimlarning ta'riflari integrativ pedagogik yondashuvlar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishning nazariy asoslarini tashkil etadi. Ular bilimlarni integratsiyalash, mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantirish hamda ta'lim jarayonini faol va ijodiy tashkil etish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Metodologiya. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishni o'rganish uchun tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar va tadqiqot usullari tanlangan. Ushbu metodologiya ta'lim jarayonida mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan turli pedagogik metodlar, yondashuvlar va amaliyotlarni o'rganishga asoslangan. Tadqiqotda sifatli va miqdoriy usullar birgalikda qo'llaniladi, bu esa o'quvchilarning fikrlash jarayonini kengroq tahlil qilishga imkon beradi. Tadqiqotning asosiy maqsadi o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishning samarali metodlarini aniqlash va ularni ta'lim jarayonida qo'llashni o'rganishdir. Tadqiqot quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi: o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun samarali pedagogik metodlarni tahlil qilish, mustaqil fikrlashni rivojlantirishda ta'lim usullarining samaradorligini o'rganish, o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini baholash, hamda o'qituvchilarning roli va metodologik yondashuvlarini aniqlash.

Tadqiqotda bir nechta ilmiy metodlardan foydalaniladi. Birinchi bosqich sifatida mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilinadi. Bu adabiyotlar pedagogika, psixologiya, ta'lim metodikasi va kognitiv fanlar sohalarida bo'lishi kerak. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish bo'yicha tanqidiy va ijodiy fikr yuritishning nazariy asoslari hamda mavjud metodikalar o'rganiladi. Shu bilan birga, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini o'lchash va ularning turli metodlar bilan rivojlanishini kuzatish uchun miqdoriy usullar qo'llaniladi. Bu metod o'quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasi, muammolarni hal qilish qobiliyati va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini baholashda yordam beradi.

Sifatli tadqiqot usuli yordamida, ya'ni intervyu va kuzatuvlar orqali o'quvchilarning fikrlash jarayonini va metodlarni qabul qilishni chuqur o'rganish maqsad qilinadi. O'quvchilarning o'qituvchilari bilan o'zaro muloqoti, guruhdagi muhokamalar va ta'lim jarayonidagi faol ishtirokchilarini tahlil qilish orqali ularning fikrlash qobiliyatlarining qanday rivojlanayotganini o'rganish mumkin. Bundan tashqari, o'quvchilarga mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan maxsus darslar yoki mashg'ulotlar tashkil etiladi va ularning samaradorligi eksperiment sifatida baholanadi. Tadqiqotda o'quvchilar guruhlariga bo'lingan holda tajriba o'tkaziladi. O'quvchilarni tasodifiy tanlash yoki guruhlariga bo'lish usuli qo'llanilib, o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlaridagi farqlarni kuzatish va tahlil qilishga imkon yaratadi. Tadqiqotning yakunida olingan natijalar miqdoriy va sifatli tahlil qilinadi, o'quvchilarning mustaqil fikrlashidagi o'zgarishlar va metodlar orasidagi aloqalar aniqlanadi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda statistik metodlar (masalan, SPSS yoki boshqa dasturlar yordamida) qo'llaniladi. Bu orqali natijalar umumlashtiriladi va mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi turli metodlar va yondashuvlar samaradorligi aniqlanadi. Sifatli ma'lumotlar esa tematik tahlil usullari orqali o'rganiladi, ya'ni o'quvchilarning fikrlarini, tajribalarini va fikrlash jarayonlarini to'g'ri tahlil qilish uchun kategoriyalar yaratiladi.

Tadqiqot yakunida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish bo'yicha xulosa chiqariladi. Olingan natijalar asosida mustaqil fikrlashni rivojlantirishning samarali metodlari, yondashuvlari va amaliyotlari

haqida tavsiyalar beriladi. Bundan tashqari, o'quvchilarga mustaqil fikrlashni rivojlantirishda yordam beradigan o'quv dasturlari va o'quv materiallari ishlab chiqiladi. Tadqiqot davomida o'quvchilarning roziligi olinadi va barcha axloqiy normalarga rioya etiladi. Ma'lumotlar yig'ish va tahlil qilishda maxfiylikka alohida e'tibor beriladi. O'quvchilarning fikrlarini va kuzatish natijalarini shaxsiy ma'lumot sifatida himoyalash ta'minlanadi.

Ushbu metodologiya o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga oid tadqiqotlarni chuqur o'rganish va amaliy metodlarni ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqotda miqdoriy va sifatli usullar, eksperimentlar, kuzatuvlar va tahlil metodlari orqali mustaqil fikrlashni rivojlantirishga doir samarali yondashuvlar va metodlar aniqlanishi kutilmoqda.

Natijalar. Tadqiqotning natijalari, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda qo'llanilgan pedagogik metodlar va yondashuvlarning samaradorligini ko'rsatdi. Ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, interaktiv va ijodiy metodlar, shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradigan mashg'ulotlar o'quvchilarning fikrlash ko'nikmalarini sezilarli darajada yaxshiladi. Eksperimentlar va kuzatuvlar natijasida, o'quvchilarning mustaqil qarorlar qabul qilish, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuvlarni qo'llash qobiliyatlarini oshganini ko'rish mumkin. O'quvchilarga mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar, ularning o'z fikrlarini erkin ifoda etishga va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undagan. Bundan tashqari, o'qituvchilar tomonidan qo'llanilgan samarali pedagogik metodlar, o'quvchilarning o'qish va o'rganish jarayonida mustaqil fikrlashni rivojlantirishga muhim hissa qo'shdi. Tadqiqot davomida o'quvchilarning motivatsiyasi va mustaqil fikrlashga bo'lgan qiziqishlari oshgani kuzatildi. Bu metodlar ta'limda yuqori samaradorlikka erishishga yordam beradi va o'quvchilarning kognitiv va shaxsiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Natijalar asosida, mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan metodlarni doimiy ravishda takomillashtirish va o'quvchilarga moslashtirish tavsiya etiladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda interaktiv va ijodiy metodlarning samarali ekanligini ko'rsatdi. Bu metodlar o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirdi. Tadqiqotda shuningdek, o'qituvchilarning o'quvchilarga mustaqil fikrlashni o'rgatishdagi roli katta ekanligi aniqlanib, ular tomonidan qo'llaniladigan pedagogik usullar samarali ekanligi tasdiqlandi. Shu bilan birga, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda, o'qituvchilarning to'g'ri yondashuvi va metodik ko'nikmalarining ahamiyati katta. Tadqiqotda ishtirok etgan o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish va o'z fikrlarini erkin ifoda etish ko'nikmalarining sezilarli darajada oshgani ko'rdi. Biroq, ba'zi o'quvchilar uchun metodlarning samaradorligi turlicha bo'lishi mumkin, chunki har bir o'quvchining fikrlash jarayoni va o'rganish usullari individual xususiyatlarga ega. Bundan kelib chiqib, ta'lim jarayonida metodlarni doimiy ravishda takomillashtirish va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish zarurati tug'iladi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini yanada rivojlantirish uchun o'qituvchilarga malaka oshirish kurslari va pedagogik metodlarni o'rganishga doimiy ravishda vaqt ajratilishi lozim.

Xulosa. Tadqiqot o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda samarali pedagogik metodlar va yondashuvlarning ahamiyatini ko'rsatdi. Interaktiv va ijodiy metodlar o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshiladi. O'qituvchilarning to'g'ri metodik yondashuvi va faol ishtiroki mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim omil bo'lib, bu o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin ifoda etishga va o'qish jarayonida mustaqil bo'lishiga yordam berdi. Shuningdek, o'quvchilarga moslashtirilgan darslar va metodlar doimiy ravishda takomillashtirilishi zarur.

Tadqiqot natijalari o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda samarali pedagogik metodlar va yondashuvlarning hal qiluvchi ahamiyatiga ega ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Xususan, interaktiv va ijodiy metodlar – muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, keys-stadi, debat va munozaralar, kollaborativ faoliyat – o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal etish kompetensiyalarini sezilarli darajada rivojlantirishi aniqlandi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar passiv bilim oluvchidan faol ishtirokchiga aylanib, o'z fikrini asoslash, turli nuqtai nazarlarni solishtirish va mustaqil xulosa chiqarishga o'rganadi. Tadqiqot davomida o'qituvchining metodik mahorati va pedagogik yondashuvi muhim determinant sifatida namoyon bo'ldi. O'qituvchining fasilitatorlik roli, ya'ni o'quv jarayonini to'g'ri yo'naltirishi, muammoli vaziyatlar yaratishi, refleksiyani tashkil etishi va individual yondashuvni qo'llashi o'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'qituvchi tomonidan beriladigan konstruktiv feedback, baholashning shaffof

mezonlari va rag'batlantirish mexanizmlari o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, ularni faol fikrlashga undaydi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning individual xususiyatlari, bilim darajasi va qiziqishlariga moslashtirilgan differensial va individuallashtirilgan ta'lim yondashuvlari mustaqil fikrlash samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va multimediyaviy resurslardan foydalanish o'quvchilarga mustaqil izlanish olib borish, axborotni tahlil qilish va o'z bilimlarini mustahkamlash uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Tadqiqot shuningdek, mustaqil fikrlashni rivojlantirish uzluksiz va tizimli jarayon ekanligini ko'rsatdi. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun dars

mazmuni, metodlari va baholash tizimini muntazam ravishda takomillashtirib borish zarur. O'quvchilarning refleksiv faoliyatini rivojlantirish, ularni o'z-o'zini baholash va o'z ustida ishlashga yo'naltirish ham muhim ahamiyatga ega.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning asosiy omillaridan biri bo'lib, u nafaqat akademik natijalarga, balki o'quvchilarning ijtimoiy faolligi, kommunikativ kompetensiyalari va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ta'lim tizimida innovatsion, interaktiv va o'quvchi markazli yondashuvlarni keng joriy etish ustuvor vazifa sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Asimov, I. (2011). Mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv: nazariy va amaliy asoslar. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyi.
2. Xudoyberdiyeva, M. (2017). Pedagogik texnologiyalar va metodik yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Mavlonov, A. (2020). O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: Ta'lim va rivojlanish.
4. Shodmonov, U. (2018). Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda innovatsion metodlar. Toshkent: O'qituvchi.
5. Tashkent davlat pedagogika universiteti. (2021). Ta'limda mustaqil fikrlashning o'rni va metodlari. Toshkent: TDPu nashriyoti.

6. Sultonov, D. (2019). Pedagogik metodlar va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
7. Jahonov, K. (2016). Pedagogik metodikalar va ularning ta'limga qo'llanilishi. Toshkent: O'zbekiston ta'lim nashriyoti.
8. Sharipov, F. (2015). O'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish. Toshkent: O'zbekiston Matbuot nashriyoti.
9. Piaget, J. (2000). The Psychology of Intelligence. London: Routledge.
10. Vygotsky, L. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press